

ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆԵՐ ՀԱՄԱՐԱԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻՑ
ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻՆ

Հայերենի պատմական զարգացման ընթացքում բազմաթիվ հասարակ անուններ փոխանցվել են հատուկ տեսակին՝ գոյական անվան մեջ տարբերակելով անձնանունների և տեղանունների շերտեր: Անձնանուններին են փոխանցվել մի շարք բուսանուններ, կենդանիների և թռչունների անուններ, բնության երևույթների, թանկարժեք քարերի, երկնային մարմինների անվանումներ և այլն: Իհարկե, այսօր սրանց միջև իմաստային կապ չկա, ուստի հատուկ անունները զուտ պայմանական անվանումներ են, և *Վրեժ*, *Խաչատուր*, *Խնկիկ*, *Շողեր*, *Մայիս* և այլ հատուկ անուններ միայն ծագումով են առնչվում հասարակ անուններին, ուստի և իմաստային եզրեր չունեն:

Ինչպես ասացինք, հատուկ անուններին են փոխանցվել մի շարք հասարակ անուններ, որոնք փորձել ենք խմբավորել ըստ իմաստային առնչակցության: Այնուհետև յուրաքանչյուր խմբում անձնանունները դասակարգել ենք ըստ անվանական սեռի (արական և իգական) և ըստ կազմության (պարզ, ածանցավոր և բաղադրյալ): Կազմությամբ պարզ անձնանուններում առանձնացրել ենք այնպիսիք, որոնք փոխանցվել են հասարակ գոյականի հոգնակի թվից՝ *-եր*, *-ք* հոգնակիակերտներով:

Այստեղ չենք խոսում բուսանուններից փոխանցված անձնանունների մասին, քանի որ դրանց անդրադարձել ենք առանձին հոդվածով¹: Միևնույն ժամանակ յուրաքանչյուր խմբում համապատասխանաբար ներկայացրել ենք անձնանուններ, որոնք հայերենը փոխառել է այլ լեզուներից (պարսկերեն, արաբերեն, հունարեն, լատիներեն, եբրայերեն, ռուսերեն և այլն): Անձնանունը հասկացություն է, որը չի սահմանափակվում միայն տվյալ լեզվի հասարակ անուններից կատարվող փոխանցումներով: Ի տարբերություն այլ լեզուներից կատարվող փոխառությունների, հասարակ անուն > հատուկ անուն փոխանցումը տեղի է ունենում միայն տվյալ լեզվի սահմաններում: Այսինքն, հայերենը որևէ այլ լեզվից փոխառել է ոչ թե հասարակ անունը, ապա փոխանցել է հատուկին, այլ փոխառել է միանգամից հատուկ անունը՝ հաճախ չանդրադառնալով անգամ նրա նշանակությանը: Օրինակ՝ ոչ մի ծնող, հավանաբար, իր զավակին չէր անվանակոչի *Հակոբ*, եթե գիտենար, որ այն եբրայերեն նշանակում է «խաբեբա» (Jaqob), կամ դատերը չէր անվանի *Շաքե*, քանի որ այն թուրքերեն նշանակում է «դժբախտ» (şaki): Ուրեմն հայերենն այլ լեզուներից փոխառել է անձնանուններ արդեն իսկ մթազնած նշանակությամբ, և ամեն անգամ, պարզելու համար տվյալ անձնանվան իմաստը, լեզուն դիմում է դրա ստուգաբանությանը:

Այժմ անդրադառնանք անձնանուններին փոխանցված հասարակ անունների իմաստային խմբերին.

1. Կենդանիների և թռչունների անուններից հատուկ անուններին փոխանցված բառեր: Այս խմբում ունենք անձնանուններ, որոնք հայերենին են փոխանցվել ազգակից և ոչ ազգակից մի շարք լեզուներից: Ինչպես՝ *Վարսագրատ* – իրանական *varaz*՝ «վարազ» և պահլավերեն *dat* «պարզ» բառերից, նշանակում է «վարազի պարզ», *Շահեն* – պահլավերեն *šahēn* «բազե» բառն է, *Վշնասպ* – պահլավերեն *višnasp*՝ «հովատակ» բառն է, *Գուրգեն* – պահլավերեն *gurgēn*՝ «գայլ» բառն է, *Արշակ* – կազմված է պարսկերեն *arsa*՝ «արջ» և *aka* փաղաքշական-փոքրացուցիչ բաղադրիչներից և նշանակում է «արջուկ», *Վազգեն* – կազմված է զենդերեն *vazg* բառից, որ նշանակում է «գորտ» և իրանական *en* փաղաքշական վերջնաբաղադրիչից, նշանակում է «գորտիկ», *Համաս* – արաբերեն *hamam* նշանակում է «վայրի աղավնի», *Հովնան* – (Հունան) – եբրայերեն *Jana* «աղավնի» բառն է, *Լևոն* – հունարեն *lewy*՝ «առյուծ» բառն է, *Ալան* – թուրքերեն *aslan* է՝ «առյուծ» նշանակությամբ և այլն:

¹ Ռ. Ջ ու լ Ֆ ա յ ա ն, *Փոխանցումներ բուսանուններից անձնանուններին*, «Հայոց լեզու և գրականություն», 1, Եր., 2003:

Բուն հայերեն կենդանիների և թռչունների անուններից փոխանցված անձնանունները բաժանել ենք երկու խմբի՝ ա) կենդանիների անուններից անձնանուններին փոխանցված հասարակ անուններ և բ) թռչունների անուններից անձնանուններին փոխանցված հասարակ անուններ: Իրենց հերթին այս երկու խմբերում առանձնացրել ենք արական անունների և իգական անունների ենթախմբեր:

Կենդանիների անուններից արական անձնանուններին են փոխանցվել հետևյալ հասարակ անունները. *Եզնիկ, Ցլիկ, Կորյուն, Գառնիկ, Ընձակ* («վագրիկ»): Այս խմբերում ենք դասել նաև *Երան, Չագիկ և Վարուժան* («արու թռչուն») անձնանունները, որոնք թեև որևէ կոնկրետ կենդանի չեն նշում, բայց կենդանական աշխարհին վերաբերող ավելի ընդհանուր անվանումներ են: Կենդանիների անուններից իգական անձնանուններին են փոխանցվել *Եղնիկ և Այծեննիկ* հասարակ գոյականները, ընդ որում, *Այծեննիկը* հայերեն *այծյամ* գոյականի հնչյունափոխված տարբերակն է և նշանակում է «եղնիկ»: Ինչպես տեսնում ենք՝ կենդանիների անուններից ավելի շատ բառեր են փոխանցվել արական անձնանուններին, քան իգական (արական 7 անվան դիմաց ունենք իգական 2-ը): Պատկերը փոխվում է, երբ անդրադառնում ենք թռչուններից կատարված փոխանցումներին: Թռչնանուններից արական անձնանուններին են փոխանցվել *բազե և արծիվ* հասարակ գոյականները: Թռչնանուններից իգական անձնանուններին են փոխանցվել *Սիրամարգ, Կաքավ, Լորիկ, Աղավնի, Արծվիկ, Արտույտ, Դոխիկ, Թռչնակ* գոյականները: Այս ենթախմբում գերակշռում են իգական անձնանունները (9 իգական անվան դիմաց՝ երկու արական): Նշենք, որ *Կաքավը և Լորիկը* հայերենում և՛ իգական և՛ արական անձնանուն են:

Ըստ կազմության այս խմբի անձնանունները լինում են պարզ և ածանցավոր:

Բաղադրյալ կազմություններ չեն հանդիպում: Կազմությամբ պարզ են *Կաքավ, Կորյուն, Բազե, Աղավնի, Արտույտ, Երան, Վարուժան* անձնանունները: Ածանցավոր անձնանունները կազմվում են *կենդանու կամ թռչնի անվանում + -իկ, -ակ փաղաքշական ածանց կաղապարով*: Ընդ որում, վերջածանցն ավելանում է ինչպես անհնչյունափոխ, այնպես էլ հնչյունափոխված հիմքերին: Անհնչյունափոխ հիմքերով են կազմված *Լորիկ, Չագիկ, Դոխիկ, Եզնիկ, Գառնիկ* անձնանունները: Սրանցից *Եզնիկը և Գառնիկը* կազմվել են գրաբարյան -ն վերջնաբաղաձայնի վերականգնումով: *Դոխիկ* իգական անձնանվան արմատը *դոխ-*ն է, որը հայերեն բարբառներում նշանակում է «աղավնի»: Հնչյունափոխված հիմքերով են կազմված *Ընձակ* - ինձ+ ակ (ի- ը հնչյունափոխություն), *Թռչնակ* - թռչուն + ակ (ու-ի սղում), *Արծվիկ* - արծիվ -իկ (ի-ի սղում), *Այծեննիկ* - Այծյամ + իկ (յա - ե հնչյունափոխություն) անձնանունները:

2. *Բնության և նրա երևույթների անվանումներից հատուկ անուններին փոխանցված բառերն* ինչպես արական, այնպես էլ իգական անուններ են: Արական են *Յուրակ, Հովիկ, Սարիկ, Գետիկ, Լեռնիկ, Ծովակ, Ծանթ, Փայլակ* անձնանունները: Իգական են *Յուրիկ, Ծողեր, Ծողիկ, Ծաղոսիկ, Արշալույս, Վերջնալույս, Լեռնուհի, Ծիածան, Հովանուշ, Յուրինե, Ծաղիկ, Չյունիկ* անձնանունները: Փոխառյալ անուններն այս խմբում մեծ թիվ չեն կազմում, դրանք են՝ *Էթերի*, որ վրացերեն etheri «եթեր» բառն է, *Մարինե*, որ լատիներեն marina «ծովի դուստր» իմաստն ունի, *Մարիցա*, որ լատիներեն նշանակում է «ծով»:

Բնության և նրա երևույթների անվանումներից հատուկ անուններին փոխանցված հայերեն բառերն ըստ կազմության լինում են (պարզ), ածանցավոր, և բաղադրյալ: Կազմությամբ պարզ են *Ծանթ, Ծիածան, Ծողեր* անունները: Սրանցից *Ծողեր* իգական անձնանունը ձևավորվել է «շող» հասարակ գոյականի հոգնակի թվից՝ (-եր հոգնակիակերտով): *Կազմությամբ* ածանցավոր անձնանունները կազմված են *բնության երևույթ /առարկա + -իկ, -ակ, -ուհի փոքրացուցիչ-փաղաքշական վերջածանց* կաղապարով, ինչպես՝ *-իկ -Սարիկ, Գետիկ, Լեռնիկ, Հովիկ, Յուրիկ, Ծողիկ, Ծաղիկ, Չյունիկ, -ակ -Փայլակ, Յուրակ, Ծովակ, -ուհի* վերջածանցով է կազմված *Լեռնուհի* իգական անունը: *Յուրինե* անձնանունը կազմված է «ցու(ք)» հասարակ գոյականով և -ինե իգական վերջնաբաղադրիչով:

Բաղադրյալ անձնանունները կազմված են *գոյական + ա հոդակապ + գոյական կամ քայ կաղապարով*, ինչպես՝ *Արշալույս, Վերջնալույս, Ծողակաթ, Հովանուշ*:

Ծովինար իգական անձնանունը կազմված է հայերեն *ծով* և պարսկերեն *nar* «հուր, կրակ» բառերով և նշանակում է «կրակի ծով»:

3. *Երկնային մարմինների անուններից անձնանուններին փոխանցված հասարակ անուններ*. Երկնային մարմինների անվանումներից հայկական անձնանուններին են փոխանցվել երբայերեն, պարսկերեն, հունարեն, լատիներեն անուններ, օր.՝ *Մամսոն* - երբայերեն *šimšon* «արեգակ» բառն է, *Միհրան*- պահլավերեն *mihr*՝ «արեգակ» բառն է, *Խորեն* - կազմված է պարսկերեն *xōr* «արև» և *en* փաղաքշական վերջածանցով և նշանակում է «արեգակ», *Ստելլա* - լատիներեն *Stella* «աստղ» բառից, *Մինաս* - հունարեն *menas* «զուսին» բառից և այլն:

Բուն հայերեն հասարակ անուն > հատուկ անուն փոխանցման հետևանքով են առաջացել *Արև, Արեգ, Արևիկ, Արևհատ, Արեգնազ, Արփենիկ, Արփինե, Միրարփի, Հրարփի, Հայարփի, Աստղիկ, Լուսին, Լուսինե* անձնանունները: Մրանցից կազմությամբ պարզ են *Արեգ և Արև* անունները, ընդ որում, այս խմբի միակ արական անունն *Արեգն* է, իսկ մնացյալն իգական անձնանուններ են: Ածանցավոր անձնանունները կազմված են *երկնային մարմնի անվանում +* -իկ փաղաքշական վերջածանցով կամ -ինե, -ենիկ, -ե իգական վերջնաբաղադրիչներով: Այսպես՝ -իկ վերջածանցով են կազմված *Արևիկ, Աստղիկ* անձնանունները, իսկ -ինե, -ենիկ, -ե վերջնաբաղադրիչով՝ *Արփենիկ, Արփինե, Լուսինե* անձնանունները:

Բաղադրյալ կազմություններում առկա է *երկնային մարմին նշող գոյ. + հասարակ գոյ.* կաղապարը: Այս դեպքում երկնային մարմին նշող գոյականը կարող է դրվել ինչպես բարդության սկզբում (առաջնաբաղադրիչ), այնպես էլ վերջում (վերջնաբաղադրիչ): Առաջնաբաղադրիչ կազմություններ են՝ *Արևհատ* – կազմված «արև» և «հատիկ», *Արեգնազ* - կազմված «արեգ(ակ)» և «նազ(անք)» գոյականներով: Վերջնաբաղադրիչ կազմություններ են՝ *Հրարփի* - կազմված «հուր» և «արփի» գոյականներով և նշանակում է «հրե արև», *Միրարփի* - կազմված «սեր» (ի< ե հնչյունափոխությամբ) և «արփի» գոյականներով և նշանակում է «սիրո արև», *Հայարփի* – կազմված «հայ» և «արփի» գոյականներով և նշանակում է «հայի արև»:

4. *Թանկարժեք քարերի, մետաղների անուններից անձնանուններին փոխանցված բառեր*. Հայերենն այլ լեզուներից փոխառել է մի խումբ անձնանուններ, որոնք առաջացել են ակնանունների անվանումներից: Օրինակ՝ *Փիրուզ*, պարսկերեն *piruz*՝ «երկնագույն անզին քար», *Ալմաստ*, թուրքերեն *almazt*՝ «ադամանդ», *Յադուք*, թուրքերեն *yakhut*՝ «հակինթ», «անզին քար», *Չավահիր*, արաբերեն *jāvahir*՝ «զոհար», «թանկագին քար», *Չարուհի, Չարինե* անձնանունները կազմված են պարսկերեն *zar*՝ «ոսկի» և հայերեն -ուհի, -ինե իգական վերջածանցներով: Ինչպես փոխառյալ, այնպես էլ հայկական ծագում ունեցող բոլոր այն անձնանունները, որոնք փոխանցվել են թանկարժեք քարերի և մետաղների անուններից, միայն իգական են՝ *Մարգարիտ, Գոհար, Մաթենիկ, Մաթինե, Ալներ, Ոսկի, Ոսկեհատ, Ոսկեծամ, Շաղոսկի*:

Ինչպես տեսնում ենք, իգական անձնանվանն են փոխանցվել ոչ միայն թանկարժեք քարի կոնկրետ անվանումներ (*Մարգարիտ, Մաթենիկ*), այլև՝ հասարակ գոյականներ, որոնք անվանում են թանկարժեք քարը ընդհանուր կերպով (*Գոհար, Ալներ*): Կազմությամբ պարզ են *Մարգարիտ, Գոհար և Ոսկի* անձնանունները: *Ալներ* անունը կազմված է «ակ(ն)» հասարակ գոյականով և -եր հոգնակիակերտով: Կազմությամբ ածանցավոր են *Մաթիկ, Մաթենիկ և Մաթինե* ձևերը, ուր առկա է «Մաթ» արմատը և -իկ փոքրացուցիչ-փաղաքշական վերջածանցը, կամ -ինե, -ենիկ իգական վերջնաբաղադրիչները: Բաղադրյալ անձնանունները կազմված են «ոսկի» և որևէ այլ հասարակ գոյականով, որն ավելանում է «ոսկի»- բառին սկզբից կամ վերջից: Երբ «ոսկի» գոյականն առաջաբաղադրիչ է, առկա է ի + ա>ե հնչյունափոխությունը, ինչպես՝ *Ոսկեհատ, Ոսկեծամ*: Վերջնաբաղադրիչ կազմության դեպքում հնչյունափոխություն չի դիտվում, ինչպես *Շաղոսկի* անվան մեջ:

5. *Վերացական գոյականներից փոխանցված անձնանուններ*. Այս խմբում ևս առկա են փոխառություններ պարսկերենից, հունարենից, արաբերենից, լատիներենից, ռուսերենից: Ինչպես *Արզուման* - պարսկերեն *arzumand* «կարոտ», *Մահակ* կամ *Իսահակ* - երբայերեն *isxaq* «ուրախություն», *Սոֆիա* - հունարեն *Sofia* «իմաստություն», *Եպրաքսիա* - հունարեն *Euproxia* «հաջողություն», *Ազասյի* - հունարեն *agari* «սեր», *Թե-*

րեզա - հունարեն *teresis* «պաշտպանություն», *Հովհաննես* - հունարեն *Ioannes* «հնազանդություն», *Մուրադ* - արաբերեն *murad* «փափագ, ցանկություն», *Դովլաթ* - արաբերեն *dovlat* «հարստություն», *Վերա* - ռուսերեն *вѣра* «հավատ», *Նադեժդա* - ռուսերեն *надежда* «հույս», *Լյուրա*, *Լյուրով* - ռուսերեն *люди* «ներ»:

Հայկական ծագում ունեցող այն անձնանունները, որ ներկայացնում ենք ստորև, խմբավորել ենք ըստ արական և իգական անունների: Արական են *Ավետիս* (*Ավետիք*), *Գուժ*, *Վրեժ*, *Սերո*, *Մխիթար*, *Հուսիկ*, *Չոնիկ*, *Միրակ* անձնանունները: Իգական են *Օվսաննա*, *Շնորհիկ*, *Երագիկ*, *Բերկրուհի*, *Վշտուհի*, *Միրանուշ* անձնանունները:

Կազմությամբ պարզ են *Գուժ*, *Վրեժ*, *Սերո*, *Մխիթար*, *Օվսաննա* անձնանունները: *Ավետիս* արական անձնանունն ունի երկձևություն՝ գործածվում է նաև *Ավետիք* ձևով: *Մխիթար* արական անունը առաջացել է «մխիթարություն» վերացական գոյականի -ություն վերջածանցի կրճատմամբ: *Օվսաննա* (*Օսաննա*), *Օսան* իգական անձնանունը ծագել է եբրայերեն «ովսաննա» «օրհներգություն» գոյականից: *Սերո* անվան հիմքում «ներ» հասարակ գոյականն է՝ ը վերջնաձայնավորի հավելումով: Ածանցավոր կազմություններն ունեն *վերացական գոյական + -իկ, -ուհի վերջածանց* կաղապարը: Ինչպես՝ *Երագիկ*, *Հուսիկ*, *Չոնիկ*, *Շնորհիկ*, *Շնորուհի*, *Բերկրուհի*, *Վշտուհի*: *Բերկրուհի* իգական անձնանունը կազմված է «բերկրանք» գոյականի -անք վերջածանցի անկումով և -ուհի իգական վերջածանցի հավելումով: *Վշտուհի* անձնանվան մեջ առկա է ի<ը հնչյունափոխությունը: *Միրանուշ* իգական անձնանունը կազմված է «ներ» գոյականով (ե>ի հնչյունափոխությամբ) և -անու(յ)շ իգական վերջածանցով: Հասարակ անուններից անձնանուններին փոխանցված բառերի այս խմբում բաղադրյալ կազմություններ չկան:

6. *Պատվանուններից, պաշտոնանուններից, զինվորական կոչումների անվանումներից անձնանուններին* կատարված փոխանցումներում քիչ չեն փոխառյալ անունները: Օրինակ՝ *Ռեգինա* - լատիներեն *Regina* «թագուհի», *Վասիլ* - հունարեն *Vasil* «թագավոր», *Բասիլեո* - հունարեն *Basileus* «թագավոր», *Զայանթար* - պարսկերեն *kalantar* «տանուտեր», *Շամիր* - կազմված է պարսկերեն *šah* «թագավոր» և արաբերեն *amir* «իշխան» բառերից, *Միրաթ* - կազմված է պարսկերեն *mir* «իշխան» և *a'k* փոքրացուցիչ փաղաքշական ածանցով և նշանակում է «իշխանիկ», *Մարգարան* - պահլավերեն *marzpan* «մարգարան, կուսակալ», *Շապուհ* - պահլավերեն *šahpuhr* «արքայորդի», *Սելիք* - արաբերեն *melik* «արքա», *Խաթուն* - թուրքերեն *khatun* «թագուհի»:

Այս խմբին պատկանող հայերեն հասարակ անուններից անձնանուններին են փոխանցվել ոչ մեծ թվով բառեր: Դրանցից արական սեռի են՝ *Իշխան*, *Ոստանիկ*, *Սեպուհ*, *Հայրապետ*, *Չորապետ*, *Տոնապետ*, *Չորավար* անձնանունները: Իգական են՝ *Թագուհի* և *Դշխ* կամ *Դշխուհի* անձնանունները: Կազմությամբ պարզ են *Դշխ*, *Իշխան*, *Սեպուհ* անունները: Ածանցավոր անձնանունները կազմված են *հասարակ անուն + -իկ փոքրացուցիչ-փաղաքշական* և *-ուհի իգական վերջածանց* կաղապարով: Ինչպես՝ *Թագուհի*, *Դշխուհի*, *Ոստանիկ*: Բաղադրյալ անձնանուններում առկա է *հասարակ գոյական + ա հոդակապ + պետ, վար բաղադրիչ* կազմությունը: Ինչպես՝ *Հայրապետ*, *Տոնապետ*, *Չորապետ*, *Չորավար*:

7. *Անձնանուններ, որոնք փոխանցվել են ազգակցական կապեր նշող գոյականից*. Այս խմբում փոխառյալ են *Բարիկ* և *Բարկեն* արական անունները, որ կազմված են պարսկերեն *bab* «հայր» բառով և *en* փաղաքշական վերջածանցով: Ազգակցական կապեր նշող հայերեն բառերից անձնանուններին փոխանցված գոյականները կազմությամբ ածանցավոր են և կազմվում են -իկ, -ուհի վերջածանցներով: Արական են *Հայրիկ*, *Թոռնիկ*, *Պապիկ*, *Չարնիկ* անունները: Իգական են *Դստրիկ*, *Չարնուհի*, *Մամիկ* անունները: Վերջինս կազմված է հայերեն «մայր» արմատով և -իկ վերջածանցով:

8. *Անձնանուններ, որոնք հատուկ անվան են փոխանցվել կրոնական տոնանուններից, ծեսերից, հավատալիքներից*, ինչպես՝ *Գալուստ*, *Խոստիկ*, *Չատիկ*, *Համբարձում*, *Հարություն*: Այս խմբի բոլոր անուններն արական են: Սրանցից *Գալուստը* «հոգեզալուստ» գոյականի կրճատ ձևն է, որ կազմված է «գալ» բայով և -ուստ գոյականակերտ վերջածանցով: *Խոստիկը* կազմվել է խոստում գոյականից -իկ վերջածանցի միջոցով և նշանակում է «խոստման, ուխտի զավակ»: *Չատիկը* կրոնական զատիկ տոնանունից է: *Համբարձումը* կազմված է -ում, իսկ *Հարությունը* -ություն գոյա-

կանակետով վերջածանցներով: Ինչպես տեսնում ենք, բացառությամբ *Չատիկ* անվան, որ կազմությամբ պարզ է, այս խմբի մնացած անձնանուններն անհնչավոր են:

9. Անձ նշող այլ կարգի հասարակ գոյականներից փոխանցված անուններ: Նախ անդրադառնանք այլ լեզուներից փոխառված այն անձնանուններին, որոնք անձ են նշում. *Կիրա* իզական անունը հայերենը փոխառել է հունարենից (*kupia*), նշանակում է «տիրուհի», *Արսեն* - փոխառություն է հունարենից (*arsen*), նշանակում է «այր, տղամարդ», *Նոննա* - լատիներեն *nonna*՝ «միանձնուհի», *Մարթա* - ասորերեն *marta* «տիրուհի», *Սեդա* - արաբերեն *seyda*՝ «տիրուհի», *Գխտրիկ* - իրանական *dux*՝ «աղջիկ», *Լորենտա* - ֆրանսերեն *lorette*՝ «երիտասարդ կին», *Աղասի* - բուրբերեն *agasi*՝ «իր տղան», *Էդար* - քաթարերեն *el* «ժողովուրդ» և *dar* «պահող»՝ «ժողովրդին պահող», *Նահապետ* - պարթևական *nata* «ցեղ, ազգ» և *pat* «պետ»՝ «ցեղապետ»:

Բուն հայերեն անձ նշող հասարակ գոյականները, փոխանցվելով հատուկներին, կազմել են հիմնականում արական անձնանուններ, ինչպես՝ *Ծերուն*, *Տերուն*, *Պարետ*, *Մարգար*, *Սկրտիչ*, *Ռազմիկ*, *Մարտիկ*, *Ազնավոր*, *Ժիրայր*, *Տիրայր*, *Նորայր*, *Չարմայր*, *Հրայր*, *Տիրատուր*: Իզական է միայն *Տիրուհի* անձնանունը: Այս անձնանուններից կազմությամբ պարզ են *Պարետ*, *Ծերուն*, *Մարգար* անունները: *Ծերուն* անունը կազմվել է հայերեն «ծերուհի» հասարակ գոյականից ի վերջնահնչյունի անկումով: *Մարգար* անունը հայերեն «մարգարե» հասարակ գոյականն է -ե վերջնահնչյունի անկումով և նշանակում է «հեռատես»: Ածանցավոր են *Տիրուհի*, *Սկրտիչ*, *Ռազմիկ*, *Մարտիկ* կազմությունները՝ -ուհի, -իչ և -իկ վերջածանցների առկայությամբ:

Բաղադրյալ անձնանունները կազմվում են *գոյական + գոյական* կամ *ածական + գոյական բաղադրիչներով*: *Գոյական + գոյական* բաղադրիչներով են կազմված. *Տիրայր* անձնանունը, որի առաջին՝ «տեր» բաղադրիչը հնչյունափոխված է տեր > տիր (ե>ի), *Հրայր* անունը, որի առաջին՝ «հուր» արմատը հնչյունափոխվել է հուր>իր (ու>ը) և նշանակում է «հրե տղամարդ»: *Ածական + գոյական* բաղադրիչներով են կազմված. *Չարմայր* անունը, ուր «զարմ»-ը հայերեն «զարմանալի» բառն է և նշանակում է «զարմանալի այր», *Նորայր* անունը, որ կազմված է «նոր» ածականից և «այր» գոյականից: *Ժիրայր* անունը, որ կազմված է «ժիր» ածականից և «այր» գոյականից: *Գոյական + բայ* բաղադրիչներով է կազմված *Տիրատուր* անունը, որ կազմված է «տեր» և «տուր» բառերից և նշանակում է «տիրոջ տված», *Ազնավոր* արական անունն ըստ Աճառյանի կազմված է «ազն» արմատից, որ նշանակում է «ազգ, ցեղ» և վրացերեն «ավոր» վերջնաբաղադրիչից և ունի «դյուցազն» իմաստը:

10. Իրանիչ գոյականներից փոխանցված անձնանուններ. Նման փոխանցումները հատուկ են նաև այլ լեզուներին: Հայերենը հունարենից, պարսկերենից, եբրայերենից և այլ լեզուներից փոխառել է մի շարք անուններ, որոնք տվյալ լեզուներում *հասարակ անուն* > *հատուկ անուն* փոխանցման արդյունք են: Այսպես՝ *Պետրոս* - հունարեն *petros*՝ «քար», *Ստեփան* - հունարեն *Stepanos*՝ «պսակ», *Վահրամ* - պահլավերեն *vahram*՝ «զարմն», *Եվա* - եբրայերեն *xavā*՝ «կյանք», *Մագդա* - եբրայերեն *magdala*՝ «աշտարակ», *Բախշի* - պարսկերեն *bakhšiš*՝ «նվեր, ընծա», *Սեյրան* - արաբերեն *seyrān* «զբոսանք», *Մինա* - արաբերեն «զեմք, երես», *Թինաթին* - վրացերեն «դուխի ցուր»:

Այս խմբի մեջ մտնող բուն հայերեն հասարակ անուններն իրենց քանակով գերազանցում են մյուս խմբերի բառերին: Նախ ներկայացնենք իրանիչ հասարակ գոյականներից անձնանուններին փոխանցվածներն ըստ տեսակների: Արական են *Տիրադեղ*, *Պարույր*, *Թաթիկ*, *Թաթույ*, *Խաչիկ*, *Խաչեր*, *Խաչատուր*, *Խաչերես*, *Շաքար*, *Ընծա*, *Պարզև*, *Նվեր*, *Հուսիկ*, *Նշան*, *Գյուտ*, *Գիսակ*, *Շանթ*, *Վահան*, *Հրահատ*, *Հրաչյա*, *Յոլակ անունները*: Իզական են *Քնարիկ*, *Շնորհիկ*, *Հուրիկ*, *Նազիկ*, *Երազիկ*, *Խաչանուշ*, *Օղեր*, *Մանան*, *Մանիկ*, *Լուսիկ*, *Լուսածին*, *Լուսաբեր*, *Լուսերես*, *Լուսվարդ*, *Լուսեր*, *Լուսնթագ*, *Յուղաբեր*, *Նշանուհի*, *Վարսենիկ*, *Վարսինե*, *Բյուրեղ*, *Հովանուշ*, *Հրաչուհի*, *Նազենիկ*, *Միրվարդ* անունները:

Անդրադառնանք վերոհիշյալ անձնանունների կազմությանը: Պարզ են *Շաքար*, *Ընծա*, *Նվեր*, *Պարզև*, *Նշան*, *Պարույր*, *Շանթ*, *Վահան*, *Գյուտ*, *Բյուրեղ*, *Մանան* անձնանունները: *Մանան* իզական անձնանունը ծագել է «մանանա, զազպեն» հասարակ գոյականից և վերջնահնչյունի անկումով:

Երբեմն հատուկ անվան են փոխանցվում նաև հասարակ գոյականի հոգնակի թվով դրված ձևերը: Ընդ որում, անձնանուններ կարող են դառնալ ինչպես հոգնակի թվով գործածվող հասարակ գոյականները, օրինակ՝ *Խաչեր, Օղեր, Յողեր*, այնպես էլ հոգնակիի այնպիսի կազմություններ, որոնք գործածական են միայն հատուկ անվան սահմաններում, ինչպես, օրինակ՝ *Լուսեր* իգական անունը, որ կազմված է «լույս» (ույ>ու) հնչյունափոխված ձևով և -եր հոգնակիակերտով:

Ածանցավոր անձնանունները կազմվում են իր ցույց տվող հասարակ գոյականով և -իկ, -ակ փոքրացուցիչ-փաղաքշական կամ -ուհի, -ինե, -ենիկ, -անու(յ) իգական վերջածանցներով: -Իկ ածանցով են կազմված *Քնարիկ, Շնորհիկ, Հուրիկ, Նազիկ, Երազիկ, Լուսիկ, Վարսիկ, Մանիկ* իգական և *Թաթիկ, Հուսիկ, Չոնիկ* արական անունները: -Ակ վերջածանցով են կազմված *Յուակ, Գիսակ, Սիրակ*, արական անձնանունները: *Գիսակ և Սիրակ* անուններում առկա է ե>-ի հնչյունափոխությունը: -Անու(յ) վերջածանցով են կազմված *Հրանուշ, Խաչանուշ, Հովանուշ* անունները: -Ենիկ վերջածանցով՝ *Վարսենիկ, Նազենիկ*, -ինե վերջածանցով՝ *Վարսինե*, -ու փաղաքշականով՝ *Թաթուկ* արական անունը: Կազմությամբ բաղադրյալ հատուկ անունները կարող ենք խմբավորել ըստ առկա բաղադրիչ հասարակ գոյականի: Այսպես՝ *Լույս* հասարակ գոյականով կազմված իգական անձնանուններ, որոնցում կատարվել է ույ>ու հնչյունափոխություն (լույս>լուս): *Գոյական + բայ* կաղապարով են կազմված *Լուսածին, Լուսաբեր* անունները: *Գոյական + գոյական* կաղապարով են կազմված *Լուսավարդ, Լուսերես, Լուսնթագ* անունները:

«Ոսկի» հասարակ գոյականով կազմված անուններում «ոսկի» բառը կարող է լինել բարդության թե՛ առաջին, և թե՛ վերջին բաղադրիչը: Երբ այն բարդության սկզբում է, առկա է ի > ե հնչյունափոխությունը: Օրինակ՝ *Ոսկեհատ, Ոսկեծամ*: Բարդության վերջում «ոսկի» բառը մնում է անփոփոխ, ինչպես՝ *Շաղոսկի, Ծամոսկի*: «Հուր» հասարակ գոյականով կազմված հատուկ անուններում դիտվում է ու > ը (հուր > հրը) հնչյունափոխությունը, ինչպես՝ *Հրաչ, Հրահատ, Հրածին*: «Մեր» բաղադրիչով և որևէ այլ հասարակ գոյականով են կազմված *Միրարիկ, Միրադեղ, Միրվարդ* անձնանունները, որ «սեր» գոյականի է ձայնավորը հնչյունափոխվել է ի – ի: *Յողաբեր* բաղադրյալ անունը կազմված է «յուղ» գոյականով և «բեր» բայով և նշանակում է «յուղ բերող»:

11. *Տեղանուններից անձնանուններին կատարված փոխանցումներ*. Անձնանունների առաջացման հիմնական աղբյուրը, ինչպես տեսանք, հասարակ անունն է: Սակայն կան մի շարք տեղանուններ՝ քաղաքների, գյուղերի, գետերի անվանումներ, որոնք, փոխանցվելով հատուկ անվան մի խմբից (տեղանուններից) մյուսին (անձնանուններին), դարձել են արական կամ իգական անուններ: Այս դեպքում գործ ունենք ոչ միայն ներխոսքիմասային, այլև բառիմաստային միևնույն խմբի՝ հատուկ անվան ներսում կատարվող փոխանցման հետ: Նման փոխանցումները ներկայացնենք ըստ արական և իգական անունների.

Տեղանուններից արական անձնանուններին են փոխանցվել *Շիրազ* - Պարսկաստանի Տիրազ քաղաքի անունից, *Շիրակ* - Շիրակի դաշտավայրի անվանումից, *Միս, Վան* - քաղաքների անուններից, *Եղվարդ* - գյուղանունից, *Արարատ, Արագած* - լեռների անուններից, *Սևան* - լճի անվանումից, *Վարազ* - լեռան և Վարագա վանքի անվանումներից, *Վիրապ* - Խոր Վիրապ վանքի անունից, *Տարոն* - գավառի անունից և այլն:

Իգական անձնանուններին փոխանցվել են *Արաքսի* / Արաքսյա / Արաքս - կազմվել է գետի անունից -ի, -յա իգական վերջածանցների հավելումով, *Վանուհի* - կազմվել է Վան քաղաքի անունով և -ուհի վերջածանցով, *Տաթևիկ* - Տաթև վանքի անունով և -իկ փաղաքշական վերջածանցով, *Կարինե* - Կարին քաղաքի անունով և -ե իգական վերջանաբաղադրիչով:

Այսպիսով, քննելով հասարակ անուն > անձնանուն փոխանցումները, կարելի է եզրակացնել. ա) Հասարակ անուններից անձնանուններին փոխանցված գոյականները կարող ենք խմբավորել ըստ իմաստային առանձնահատկությունների: բ) Հասարակ անուններից փոխանցված անձնանունները թե՛ արական, և թե՛ իգական անուններ են: գ) Անձնանուններ են դարձել ինչպես բուն հայկական, այնպես էլ շատ փոխառյալ հասարակ անուններ: դ) Ըստ կազմության հայերենի անձնանունները լինում են պարզ,

բարդ և անանցալիք: ե) Շան անձնանուններ, որոնք ծագել են հատուկ անվան մեկ այլ տեսակից՝ տեղանունից:

ПЕРЕХОДЫ ИЗ НАРИЦАТЕЛЬНЫХ К СОБСТВЕННЫМ ИМЕНАМ

___ *Резюме* ___

___ *Р. Джулфаян* ___

В статье рассматриваются переходы нарицательных имен к собственным в армянском языке. Констатируется, что: а) существительные, переходящие из нарицательных к собственным именам можно сгруппировать по смысловым признакам; б) имена, переходящие из нарицательных к собственным, являются как женскими, так и мужскими; в) собственными стали как исконно армянские, так и многие заимствованные нарицательные имена; г) по составу собственные имена в армянском языке бывают простыми, сложными и производными; д) многие собственные имена возникли от топонимов.